

PAVOL JANÁČIK

TRASY POUČENIA — PRÍKLAD KULTÚRNO-VÝCHOVNÉHO VYUŽITIA
CHRÁNENÝCH ÚZEMÍ (CHRÁNENEJ KRAJINNEJ OBLASTI
MALÁ FATRA)

In the contribution the author informs of a plan of the Office of the Malá Fatra Mts to set up two educational routes, namely along the canyon „Diery“ and along the ridge line in the span of the massif Chleb (1 646 m). The Office intends to use attractiveness of the mentioned parts of the preserved area for cultural and educational activity as a form of education and preventive preservation of nature.

Nadväzujúc na referát o *jednej z foriem využitia chránených území, osobitne krasových, pre kultúrno-výchovné ciele — náučných tematických cestách*, ktorý som predniesol na minulom IV. zjazde geografov, chcem informovať náš V. zjazd o pláne realizácie dvoch projektov náučných ciest v chránenej oblasti Malá Fatra.

Vyberali sme také časti územia, na ktorých možno názorne demonštrovať hlavné činitele modelácie reliéfu, zastúpené šiestimi typmi, a to formy svahovej modelácie, fluviálne, periglaciálne a glaciálne, krasové a pseudokrasové, štruktúrne formy a formy antropogénneho pôvodu.

Ďalším dôležitým kritériom bola *návštevnosť*. Aby trasy plnili svoje kultúrno-poznávacie poslanie medzi najširším okruhom návštevníkov, pri prieskume vhodných lokalít pre tento zámer pamätali sme aj na návštevnosť, typickú pre oblasť Malej Fatry (v letnej sezóne je denná priemerná návštevnosť asi 17 000, z toho v podoblasti Vrátna približne 6000); krivánskej skupiny.

Do úvahy sa vzali aj ďalšie požiadavky, a to poskytnúť záujemcom čo najúplnejšie informácie aj o ďalších krajinotvorných súboroch a jednotlivých prvkoch, najmä biologických a o vplyve človeka, prevažne negatívnom. A konečne sa prihliadalo aj na prístupnosť plánovaných trás predmerne fyzicky zdatnému návštevníkovi.

Pre názornosť obťažnosti riešenia zámeru uvádzam okolnosť, že pri prvom výbere vyhovovalo stanoveným kritériám 6 návrhov trás. Ani jeden návrh nevyhovoval všetkým podmienkam; preto boli vybrané dve kombinované trasy ako pokusné, s tým, že po 1–2 rokoch prevádzky budú upravené na základe získaných skúseností, alebo budú zrušené a zriadené iné.

Prvá trasa poučenia Dierami, začínajúca v Terchovej-Štefanovej, vedie zo začiatku Kremínnej doliny medzi Veľkým Rozsutcom (1610 m) a Poludňovými skalami (1153 m) cez sedlo (windgap) Podžiar (745 m), Dolnými dierami do Terchovej (Biely Potok). Podstatná časť 15 zastávok (objektov, lokalít a javov) je v prírodnej rezervácii „Rozsutce“, projektovaná ako sezónna, letná turisticko-náučná trasa. Okrem dvoch za-

Obr. 1. Formy periglaciálneho reliéfu (pruhované a polygonálne pôdy, blokové švy a združené hrebene) na JV svahu Chleba (1646 m). Foto M. Janík.

stávok (biologicko-lesníckeho a etnografického zamerania), prevláda motív geologicko-geomorfologický (mikroformy, mezofomy i makroformy). Na 13 lokalitách má trasa poučenia oboznámiť návštevníka s formami 3 typov reliéfu (prevládajúcich):

1. fluvialneho (tiesňavy, windgap, vodopády, prahy a pereje, obrie hrnce a i.),
2. svahovej modelácie (úžlabiny, výmole, sutinové kužele, murové žlaby a kužele, príkrovové trosky, skalné steny a bralá a ďalšie),
3. krasového reliéfu (škrapy, abri, skalné diery a jaskyne, tiež vlastný kaňon vy-modelovaný v krasových karbonátových horninách).

Štvrtá a piata zastávka oboznamuje návštevníkov s typickou horskou pastiersko-drevorubčaskou usadlosťou, časťou Štefanovej (choľvarok) na Podžiarí. Na príľahlom svahu Bobôt (1085 m) upozorňuje na eróziu poškodený pasienok na karbonátovom podloží s rendzinovou pôdou a sklonom 15–20° (plošná stružková a vrstevná erózia).

Dvanásť zastávka poučuje o vegetačnej prikrývke Dier, lesných porastoch bukového vegetačného stupňa a synúzii nedrevinového podrastu a rastlinných spoločenstvách lúčok na nive Dierového potoka s viacerými reliktnými a endemitickými chránenými druhmi.

Trasa poučenia prekonáva na dĺžke 1,6 km od sedla Podžiar výškový rozdiel 155 m pri bode čís. 15 na konci Dier (595 m n. m.). Návštevník ju môže absolvovať za 1,30–2 hod. Druhá trasa vedie hrebeňovkou zo Snilovského sedla (1500 m) na Chleba (1646 m), na Hromové (1636 m) a odtiaľ JJV svahom Chleba na chatu pod Chlebom (1380 m) a turistickým chodníkom na Snilovské sedlo. Na trase dlhšej 4,5 km je

Obr. 2. Združené hrebene na JV svahu Chleba (1646 m) vymodelované prevažne v karbonátových horninách a kremencoch. V popredí časť blokového šva. Foto M. Janík.

projektovaných 18 zastávok, ktoré majú priblížiť návštevníkovi na objektoch abiotickej a biotickej zložky prírody pozoruhodnosti a prírodné podmienky lokalít, vysvetliť ich význam a funkcie z hľadiska vedeckého, kultúrno-výchovného, výrobnno-hospodárskeho a sociálneho, vodohospodárskeho, klimatického a pôdoochranného a pre cestovný ruch.

Od prehľadu geologického zloženia trasou postupuje výkladom genézy zastúpených foriem 5 typov reliéfu (glaciálneho, periglaciálneho, krasového a pseudokrasového a foriem svahovej modelácie), foriem urýchlenej erózie podmienenej človekom-pastierom a drevorubačom (odlesňovaním a pastvou) a súčasným mnohostranným hospodárskym využitím stredných a vysokých polôh, zvlášť pre cestovný ruch (turistiku, športy a i.), ďalej s ekológiou a významom charakteristických rastlinných a živočíšnych druhov, sčasti endemických alebo reliktných, zákonom chránených. Oboznamuje návštevníkov so zastúpenými vegetačnými stupňami lesa ako výslednicou z veľkej časti negatívneho zasahovania človeka do prírody a jej jednotlivých zložiek, predovšetkým lesa, od čias valašskej kolonizácie (15.—17. stor.), ktorými podstatne znížil hornú hranicu (až o 400 m) a posunul dolnú hranicu lesa v prospech pasienkov a poľnohospodárskeho pôdneho fondu a pozmenil prirodzenú skladbu lesných porastov pestovaním rýchloraštúcich smrekových monokultúr, ľahko podliehajúcich vetrovým, hmyzovým a iným kalamitám. V súvislosti s týmto faktom trasa prezentuje jeden z najmarkantnejších dôkazov, negatívnych dôsledkov neuváženého zasahovania človeka do krajiny — lavíny, ktoré sa z odlesnených svahov stále častejšie spúšťajú najmä na prilahlých svahoch Chleba, Veľkého Kriváňa (1709 m), Hromového, Stien a okolia a majú väčšie rozmery.

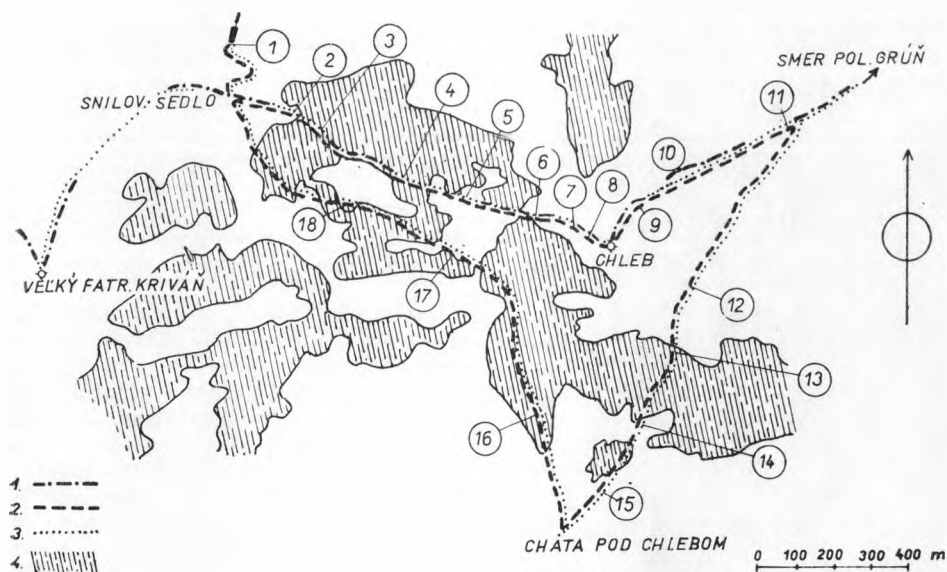
Trasy a jednotlivé zastávky nie sú definitívnymi; ich počet i jednotlivé objekty budú upresňované postupne, zvlášť lokality s chránenými rastlinnými a živočíšnymi druhmi, ktoré sú spravidla predmetom zberu „koníčkarov“ a valutového pokútneho obchodu. To je druhá stránka problému, t. č. neriešiteľného a nevýhoda v porovnaní napr. s muzeálnymi zbierkami a i. formami mimoškolskej výchovy.

Roku 1971—1972 sa uvažuje na Slovensku v rámci úloh Slovenského ústavu pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, jeho stredísk a správ chránených území sprístupniť trasami poučenia nasledovné chránené územia:

1. Devínska kobyła a chránené nálezisko Sandberg (Bratislava),
2. Kováčovské kopce (okres Nové Zámky),
3. Čachtický vrch a Veľký Plešivec, Malý Plešivec (okres Trenčín),
4. Zoborská lesostep, Žibrica a Gaštanica (okres Nitra),
5. Klenovský Vepor, Dobročský prales a Badínsky prales (B. Bystrica),
6. Kvačianska dolina a Prosiecka dolina (okres Lipt. Mikuláš),
7. Kamenná Baba (okres Prešov),
8. Dreveník (okres Spišská Nová Ves),
9. Prielom Hornádu — Kláštorisko (Slovenský raj),
10. Zádielsky kaňon (okres Rožňava).

Ku všetkým trasám majú byť v rokoch 1971—1972 vydané sprievodcovské výklady SÚ PSOP so Slovenským výborom pre cestovný ruch.

Bolo by žiadúce, aby sa na projektoch náučných tematických ciest zúčastňovali ini-

Mapa 1. Trasa poučenia v oblasti Chlebu v Malej Fatre.

- 1 — hlavný hrebeň, 2 — trasa náučného chodníka, 3 — značkové turistické chodníky,
4 — kosodrevina.

ciatívne aj geografi, najmä pri voľbe trasy, vypracovaní alebo pripomienkovom pokračovaní návrhov, v zmysle niekdajšieho návrhu M. Lukníša Slovenskému národnému múzeu v Bratislave, inštalácie modelov charakteristických prírodných krajinných typov (prostredí) v zbierkach našich múzeí.

LITERATÚRA

1. Čeřovský J., *Základy ochrany přírody*. SPN. Praha (Tématická stezka) 1966. str. 144—147. — 2. Čeřovský J., Homolač M., *Přírodní naučná stezka* (štátna prírodná rezervácia „Mědník“ — průvodce) Středisko SPPOP, Praha 1965. — 3. Janáček P., *Naučné tematické cesty v chráněných krasových územích na příklade Nizko-Tatran. nár. parku SNP*. Slov. kras VII 1968, str. 133—145. — 4. Janáček P., *Trasa poučenia Dierami*. Návrh projektu. Dokumentačný archív SÚPSOP správa Malá Fatra, Gbelany 1970. — 5. Janík M., *Trasa poučenia hrebeňovkou medzi Snilovským sedlom a Chlebom*. Návrh projektu. Dokumentačný archív SÚ PSOP správa Malá Fatra, Gbelany 1970. — 6. Kamarád L., *Naučné stezky SOP*. Ochrana prírody č. 4/1968, str. 94—95. — 7. Komárková V., *Průvodce stezkou v KRNAP-e*. Správa KRNAP-u vo Vrchlabí, 1967.

Pavol Janáček

ROUTES OF INFORMATION — AN EXAMPLE OF CULTURAL — EDUCATIONAL USE OF PROTECTED AREAS (PROTECTED LANDSCAPE REGION OF MALÁ FATRA.)

The so called routes of information are one of the forms of the practical use of protected areas and of preventive education of visitors for a correct relation to the nature — its protection. The Slovak institute for care of historical monuments and nature protection its centres and administration including the administration of Malá Fatra have in their plans for 1970—71 to realize 13 instructive routes across the protected areas in which they will inform the visitors about the curiosities of nature which are interesting from the scientific standpoint or with the aesthetically effective parts of landscape as well as with the devastated surfaces and with the territories already declared or before being declared to be protected areas. Here, right on the spot like „nature labor“ or „museums in the nature“ we can convince a visitor of a necessity to protect nature and its components and objects and of aims of the state protection of nature as well as of the fact that the protection of nature is not self-serving or an obstacle of the development but on the contrary it is a necessity following and representing the interests of the whole society.

The administration of Malá Fatra prepares the projects of two such „routes of information“. One of them will lead through ridges from Snilovské sedlo through Chleb to Hromové-Parohy and across the SE slopes and back. It should inform the visitors about the forms of glacial and periglacial relief as typical for the given climatical zones. In addition to it also with some Karst (pseudokarst) forms as well as with the forms of slopes modelation. It informs also the concerned persons about the occurring plant species and families of subalpine vegetational zones as well as about typical representatives of mostly protected species of animals.

The second route will lead from Terchová-Štefanová (settlement) to the Karst canyon of Diery and with the aim to instruct the visitors about the origin of karst phenomena and the forms of slope modelation as well as about the fluvial relief, pedoerosive phenomena and processes, further about vegetation, fauna and the economic use of the given type of mountain region (productive-economic mountain region). The stopping places along the routes of information will be marked by tables with informative texts and for the persons interested in detailed explanations guide-books will be published (in 1971—72).

Translated by P. Miššerje